

Správa mestských zariadení a mestskí zamestnanci v Bardejove do roku 1526

Mária Fedorčáková

vol. 5, 2016, 1, pp. 6-27

Management of urban facilities and municipal employees in Bardejov until the year 1526

Besides its main tasks – judiciary and executive, the town administration fulfilled a variety of functions ranging from economic production through defense and protection of its citizens, to the development of culture and education. This required oversight and stewardship by municipal dignitaries and extensive system of urban employees. The paper deals with the management of urban employees and town dignitaries responsible for major sectors of town economy, security, health care, culture and other areas of urban living. The author analyzes the position of urban employees and contracts made by town. Management of urban facilities belonged to the main duties of the elected members of the municipal court. Economic facilities (mills, granary), supervision of wine trade, linen weaving or patronage of hospitals represented the main areas of their functions. An important place among municipal employees belonged to servants in judiciary, diplomacy and urban defense. Specific field, financed by the town council, represented the area of art and culture, where painters, masons, organists and trumpeters were employed.

Key words: Bardejov. Middle Ages. Town administration. Urban facilities. Municipal employees.

Mestská správa sa v stredovekom meste neobmedzovala iba na súdnictvo a administratívu, hoci išlo nepochybne o najvýznamnejšie oblastiestskej exekutívy. Keďže samotné mesto plnilo rôzne funkcie, od hospodárskej produkcie, cez zaistenie ochrany a bezpečnosti svojich obyvateľov až po rozvíjanie kultúry a vzdelanosti, ich požiadavkám musela zodpovedať aj mestská správa na príslušnej úrovni mestského života. To si vyžadovalo dohľad a správcovmesto mestských hodnostárov aj činnosť pomerne rozsiahleho aparátu mestských zamestnancov. Pod týmto pojmom rozumieme osoby vykonávajúce špecifickú činnosť za mzdu vyplácanú mestom, ktorí disponujú kompetenciami väčšinou na nižšej úrovni správy mestského života. Samotných mestských zamestnancov môžeme rozdeliť do dvoch skupín: stáli mestskí zamestnanci sa systematicky objavujú v písomnej evidencii mesta a poberajú mzdu v pravidelných termínoch, príležitostní zamestnanci boli najímaní na výkon konkrétnej práce. Takáto definícia a klasifikácia mestských zamestnancov má, samozrejme, svoje limity. Niet pochybností, že k najvýznamnejším mestským zamestnancom s pravidelne vyplácanou mzdou patrilmestský notár. Z titulu svojej funkcie sa zúčastňoval na rokovaníach mestskej rady, mal prístup k utajeným informáciám, pôsobil v mestskej diplomacii, často súběžne vykonával aj funkciu senátora alebo richtára. Významu a kompetenciám jeho úradu zodpovedali nároky kladené na vzdelanostné a osobnostné kvality uchádzačov o tento post.¹ Ak zoberieme do úvahy tieto skutočnosti, mestský notár nepredstavuje „bežného“ mestského zamestnanca, avšak z pohľadu mestských účtov je iba jedným z mnohých, ktorým mesto pravidelne vyplácalo mzdu. Ďalšími špecifickými mestskými zamestnancami boli duchovné osoby – medzi nimi najmä mestský farár. Zamestnanecký aspekt funkcie mestského farára zvyrazňuje jeho voľba (alebo výber) mestskými hodnostármi, finančná podpora zo strany mesta, aj legislatívne

1 Potvrdzujú to odporúčania adresované mestskej rade, ktoré vyzdvihovali schopnosti uchádzačov o miesto notára. Štátny archív v Prešove (ďalej ŠA PO), pracovisko Archív Bardejov (ďalej AB), fond (ďalej f.) Magistrát mesta Bardejov (ďalej MMB), Listiny a listy, signatúra (ďalej sign.) 2370, 2267.

vymedzenie jeho práv a povinností vo forme štatútu.² Na druhej strane jeho funkcia výrazne presahovala zamestnaneckú sféru mesta – v právnom, spoločenskom aj teologickom zmysle. Z nášho pohľadu majú špecifické postavenie aj právni zástupcovia mesta („procuratores“). Ako mestských zamestnancov ich evidujú stredoveké a novoveké písomnosti viacerých miest.³ V prípade Bardejova sa stretávame s listinami, udeľujúcimi právnym zástupcom mesta plnú moc na zastupovanie v rôznych kauzách,⁴ mestské účty evidujú rôzne platby súvisiace s ich činnosťou,⁵ ale v evidencii mestských zamestnancov sa vyskytujú iba sporadicky. Otázne je aj to, či boli stálymi mestskými zamestnancami alebo si ich mesto najímalo na zastupovanie v konkrétnych kauzách.⁶ Napokon sa chceme zmieniť o funkcii trhového richtára („iudex fori, Marktrichter“). Napriek jeho nespornému významu (bol poverený dozorom nad priebehom trhov a jarmokov, výberom trhových poplatkov, mal právomoc pokutovať používanie falšovaných mier a váh a previnenia proti trhovým zvyklostiam⁷), sa s evidenciou trhových richtárov v mestských písomnostiach Bardejova stretávame až na sklonku stredoveku.⁸ Túto absenciu môžeme vysvetliť domnienkou, že funkcia trhového richtára sa v rámci stredovekej mestskej správy vyvinula až v neskoršom období a jeho kompetenciami disponoval iný mestský zamestnanec alebo volený hodnostár.

Inú stránku spravovania jednotlivých oblastí mestského života predstavujú volení mestskí hodnostári – senátori a seniory. Za pôsobenie vo volených orgánoch mestskej samosprávy nepoberali mestskí hodnostári plat.⁹ Mohli však dostávať honorár za správcovstvo jednotlivých oblastí mestského hospodárstva – mlynov, viníc, lesov, stodôl a sýpok, majerov, tehelní, mestskej váhy a dozor nad školami, kostolmi, špitálmi, kláštorami a inými zariadeniami.¹⁰ Napríklad v Levoči bolo správcovstvo týchto zariadení rozdelené medzi senátorov a seniorov podľa ich dôležitosti.¹¹ Zvyk pravidelne zaznamenávať mená správcov mestských zariadení sa v Bardejove objavuje v mestských účtovných knihách približne od začiatku 16. storočia.¹²

Okrem vyúčtovania prostriedkov, vynakladaných na jednotlivých mestských zamestnancov, slúžili mestské knihy aj na zaznamenanie podmienok uzavretia pracovného pomeru, niekedy s presným vyjadrením pracovnej náplne mestského zamestnanca a jeho práv a povinností voči mestu (a naopak) vo forme zmluvy („conventio“). Tento zvyk sa týkal stálych aj príležitostných zamestnancov a objavuje sa už v najstarších zachovaných mestských knihách.¹³ Jednotlivé

2 ŠA PO, AB, f. MMB, Listiny a listy, sign. 1989.

3 ŽIFČÁK, František. Kancelária Levoče v druhej polovici 16. storočia. In: *Slovenská archivistika*, 1976, roč. 11, č. 1, s. 132. SZEGHYOVÁ, Blanka. Úradníci a zamestnanci v mestách Pentapolitany v 16. storočí. In: *Historické štúdie*, 2013, roč. 47, s. 79.

4 Richtár a mestská rada nimi udeľujú plnú moc na zastupovanie v sporoch svetského aj cirkevného súdnictva. Napr. ŠA PO, AB, f. MMB, Listiny a listy, sign. 343.

5 FEJÉRPATAKY, László (Ed.). *Magyarországi városok régi szamadáskönyvei*. Budapest: Kiadja a Magyar tudományos akadémia, 1885, s. 181-182.

6 Porovnaj: ŽIFČÁK, F. *Kancelária...*, s. 132. SZEGHYOVÁ, B. *Úradníci...*, s. 79.

7 SZEGHYOVÁ, B. *Úradníci...*, s. 78.

8 Záznam z roku 1520 uvádza ako trhového richtára Štefana Antola. ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 317r.

9 ŽIFČÁK, F. *Kancelária...*, s. 129.

10 ŽIFČÁK, F. *Kancelária...*, s. 129-132. OSTROLÚCKA, Milena. Mestské hospodárenie Košíc v 17. storočí v zrkadle prameňov archívu mesta Košice. In: *Slovenská archivistika*, 1993, roč. 28, č. 1, s. 54-66.

11 ŽIFČÁK, F. *Kancelária...*, s. 132.

12 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, Účtovná kniha mesta Bardejov, r. 1502 – 1508, sign. 1694; Účtovná kniha mesta Bardejov, r. 1509 – 1523, sign. 1700.

13 Napríklad stručný záznam z roku 1421 o dohode mesta Bardejov s právnym zástupcom Pavlom: „Paulus procurator conventi nobiscum (...)“. FEJÉRPATAKY, L. *Magyarországi...*, s. 191.

„conventiones“ sa obsahovo aj formálne líšia, väčšinou ide iba o krátky záznam, týkajúci sa financií alebo naturálií, ktoré je zamestnancovi mesto povinné za jeho služby vyplatiť.¹⁴ Z obsahového aj formálneho hľadiska sú zaujímavejšie zmluvy s notármi Leonardom z Uničova („Conventio Leonardi notarii“) a Františkom Withe („Conventio Francisci notarii“), ktoré nad rámec obligátnych financií a naturálií vykresľujú aj okolnosti uzavretia dohody – príchod notárov do mesta, stretnutie s richtárom a mestskou radou, prevzatie úradu notára a uzavretie zamestnaneckej zmluvy, ktoré malo nepochybne verejný a slávnostný charakter.¹⁵ Okrem toho prezrádzajú oba záznamy aj detaily zo života ich aktérov – napríklad miesto pôvodu notárov alebo meno notára, po ktorom prevzali úrad, vďaka čomu predstavujú zaujímavý prameň ku štúdiu činnosti notárov a mestskej kancelárie.¹⁶ Jazyková stránka a formálne vyhotovenie oboch záznamov prezrádzajú, že vznikli z iniciatívy samotných aktérov zmluvy, ktorí sú aj autormi oboch zápisov.

V nasledujúcej časti našej práce predstavíme správu významných mestských zariadení a mestských zamestnancov, ktorí v nich pôsobili do roku 1526 (s výnimkou notárov a mestskej kancelárie, mestskej školy a právnych obhajcov mesta).¹⁷

Mestská sýpka („horreum“) predstavovala významný hospodársky útvar mesta, ktorý hospodáril s príjmami z mestskej poľnohospodárskej produkcie, majerov, výberu desiatku a poľnohospodárskej produkcie poddanských dedín.¹⁸ Slúžila na uskladnenie obilia a vedľajších produktov, ktoré vznikali pri jeho spracovaní (slama, plevy). Správu mestskej sýpky vykonávali správcovia („provisores“) z radov mestských senátorov. Náplňou ich činnosti bol dozor nad prevádzkou mestskej sýpky, spravovanie jej financií a ročné vyúčtovanie, ktoré predkladali richtárovi a rade mesta.¹⁹ Záznamy v hlavných účtovných knihách svedčia o tom, že finančné transakcie, týkajúce sa mestskej sýpky, prechádzali rukami jej správcu.²⁰ V mestskej sýpke pôsobili aj pisári („scriptores“). Ich úlohou bolo vedenie písomnej agendy sýpky, najmä evidencie odovzdaných obilných desiatkov.²¹ Okrem nich mesto zamestnávalo námezdných robotníkov, ktorí vykonávali rôzne práce súvisiace so žatvou, uskladnením a spracovaním obilia a ostatných komodít.²² Konkrétne v roku 1503 zaplatilo mesto za uskladnenie obilia v sýpke, práce so senom a kosenie mestskej lúky.²³ Predaj obilia, slamy a pliev predstavoval časť mestskeho príjmu a v niektorých obdobiach bol samostatne vyúčtovaný.²⁴ V mestských knihách zo 16. storočia sa stretávame aj s finálnym vyúčtovaním hospodárenia mestskej sýpky. Umožňuje detailný pohľad na komodity spravované mestskou sýpkou a ich ekonomické využitie. Takéto vyúčtovanie sa zachovalo z roku 1521, počas správcovstva senátora

14 V roku 1517 uzavrelo mesto dohodu so správcom mestských hodín Michaelom. Odmenu za jeho prácu predstavovali tri zlaté a osem gbelov obilia, s poznámkou: „*takto odteraz sa má (zmluva) navždy zachovávať.*“ ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 243r.

15 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 431, fol. 118r.

16 PETROVIČOVÁ, Mária. Mestskí a verejní notári v Bardejove v 15. storočí. In: *Annales historici Presovienses*, 2008, roč. 8, s. 287-298.

17 Niektoré z týchto oblastí mestskej správy už boli spracované, iné si vyžadujú samostatný výskum.

18 TISCHLEROVÁ, Mária. Regesta horrei v archíve mesta Bardejov. In: *Slovenská archivistika*, 1970, roč. 5, č. 2, s. 237.

19 TISCHLEROVÁ, M. *Regesta horrei...*, s. 239.

20 „(...) *Johanes Scholz presentavit (...)*“. ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 6r.

21 V roku 1511, v súvislosti s odovzdaním obilného desiatku biskupovi, vyplatilo mesto Mikulášovi, pisárovi v sýpke, mzdu vo výške 1 zlatý, 10 ortov. ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 66v.

22 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1694, fol. 28v.

23 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1694, fol. 54v.

24 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1694, fol. 8r.

Michala Sackala.²⁵ Došlo k nemu na konci hospodárskeho (a kalendárneho roka), po sviatku sv. Lucie. Z komodít, určených na predaj (pšenica, jačmeň, seno, slama a ovos), získalo mesto 49 zlatých a 12 denárov.²⁶ Výdavky na koscov, žencov a spracovanie sena predstavovali 23 zlatých a 30 denárov.²⁷

K ďalším významným hospodárskym zariadeniam, ktoré prevádzkovalo mesto, patrili mestské mlyny. Najstaršou zmienkou o vodných mlynoch na území Bardejova je lokačná listina o právach a povinnostiach šoltýsa a bardejovských hostí z roku 1320.²⁸ Okrem iného sa v nej spomína aj šoltýsove právo výlučného vlastníctva mlynov resp. mlynských miest a zákaz stavby mlynov kýmkoľvek iným.²⁹ V texte listiny spomenuté „loca molendinorum“ môžeme interpretovať ako (vodné) mlyny, ale aj miesta na výstavbu mlynov, mlynskú.³⁰ Je teda možné, že v čase vydania lokačnej listiny ešte v Bardejove mlyny nestáli a ich výstavbu realizoval šoltýs Vavrinec.³¹ Mlyny sa spomínajú aj v listine kráľa Ľudovíta Veľkého z roku 1376, ktorá formálne ukončila pôsobenie dedičných richtárov v Bardejove. Spolu s domami a ďalším majetkom posledného šoltýsa Henricha ich panovník odkúpil a následne daroval mestu do trvalého vlastníctva za náležitú finančnú náhradu.³² Na základe preskúmaných písomností sa nám podarilo zrekonštruovať tieto stredoveké mestské zariadenia, ktoré niesli v latinčine názov „molendinum“, „mola“ a v nemčine „Mühl“: obilný mlyn („molendinum superius, mola superior“),³³ valcha („molendinum inferius, mola inferior, Wolkmühl“),³⁴ kónský mlyn („molendinum equorum“),³⁵ pily („mola asserum superior, inferior“³⁶ Bretmühl civitatis³⁷) a zariadenie nazvané „Röhrmühl“.³⁸

Správu týchto zariadení zabezpečovali správcovia („provisores“) z radov senátorov a seniorov. Napríklad v rokoch 1509 – 1523 vykonával funkciu správcu vyšného a nižného mlyna

25 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 329v.

26 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 329v.

27 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 329v.

28 ŠA PO, AB, f. MMB, Listiny a listy, sign. 17. JUCK, Lubomír (Ed.). *Výsady miest a mestečiek na Slovensku I. (1238 – 1350)*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1984, s. 94-95.

29 „Item omnia loca molendinorum in dicta civitate existencia ad predictum Laurencium et eius heredes pertineant pacifice possidenda et nullus in ipsis locis molendinorum preter ipsum Laurencium et eius heredes molendina edificandi habeant facultatem (...)“. JUCK, Ľ. *Výsady...*, s. 94.

30 Porovnaj: HANUŠIN, Ján. Pojem a klasifikácia vodných mlynov na Slovensku. (Príspevok ku štúdiu starých mlynov a mlynárstva I.). In: *Slovenský národopis*, 1970, roč. 18, č. 2, s. 181. MALINIÁK, Pavol. Mlynárstvo na strednom Pohroní v stredoveku a na začiatku novoveku. In: ŽILÁK, Ján – HRONČEK, Pavel (Eds.). *Z histórie technicko-hospodárskeho využitia vodných tokov na strednom Pohroní*. Banská Bystrica : Fakulta humanitných vied UMB, Centrum vedy a výskumu, 2011, s. 31.

31 Opačný názor prezentoval V. Rábik, podľa ktorého mal Vavrinec v čase vydania lokačnej listiny mlyny už vybudované. RÁBIK, Vladimír. *Nemecké osídlenie na území východného Slovenska v stredoveku*. Bratislava : Karpatskonemecký spolok na Slovensku, 2006, s. 131.

32 HUDÁČEK, Pavol. Bardejov. In: ŠTEFÁNIK, Martin – LUKAČKA, Ján (Eds.). *Lexikon stredovekých miest na Slovensku*. Bratislava : Historický ústav SAV, 2010, s. 81.

33 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 7v.

34 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 7v.

35 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 349r.

36 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 337r.

37 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1694, fol. 8v. Okrem mestskej pily evidujú mestské účty v uvedenom roku aj pílu v súkromnom vlastníctve („Bretmühl Jacobi“).

38 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1694, fol. 30r. Uvedené zariadenie sa nám zatiaľ nepodarilo identifikovať ani lokalizovať.

vždy jeden senátor a jeden senior.³⁹ Za správcovstvo nad mestskými mlynmi dostávali odmenu evidovanú medzi mimoriadnymi výdavkami mesta.⁴⁰ Niekedy pisár uviedol ako dôvod vyplácania odmeny „námahy spojené so spravovaním týchto zariadení.“⁴¹ Podobne ako v prípade mestskej sýpky, mali správcovia mlynov na starosti finančné transakcie a koncoročné vyúčtovanie hospodárenia týchto zariadení. Z roku 1509 sa zachovalo vyúčtovanie hospodárenia mestskej pily („Bretmühl“) správcom Petrom Wolgerothom.⁴² Po vyúčtovaní výdavkov a dlhov voči mestu predstavoval zisk mestskej pily 15 zlatých a 57 denárov a hmotný majetok v počte 94 brvien.⁴³ Ten istý Peter Wolgeroth vykonával správcovstvo aj nad valchou.⁴⁴ V tom istom roku pisár zaznamenal v mestskej knihe aj vyúčtovania vyšného a nižného mlyna. Pozoruhodné je, že správcom vyšného (obilného) mlyna bol opäť senátor Peter Wolgeroth, spolu so seniorom Jánom Scholzom mladším (Ján Scholz starší bol členom mestskej rady).⁴⁵ Z vyčíslených príjmov a výdavkov tohto mestského zariadenia stoja za zmienku výdavky na kováča, ovos, seno a sluhov.⁴⁶ Podobne boli vyúčtované aj príjmy, výdavky a dlhy nižného mlyna správcami Martinom Grawscherom a Šimonom Töperom.⁴⁷ Správcovia mestských zariadení nemali na starosti len financie, ale aj prevádzku a údržbu týchto zariadení. Napríklad v roku 1516 vynaložilo mesto 2 zlaté na zabezpečenie drevených brvien pre mestskú pílu do ďalšieho kalendárneho roka, ktoré zakúpili jej správcovia.⁴⁸

Niektoré hospodárske zariadenia mesto prenajímalo, alebo predalo do súkromných rúk. V roku 1459 sa pred mestskú radu dostavil mešťan Martin Bretsneyder, ktorý kúpil mestskú pílu, ležiacu v susedstve rybníkov, domu farára a vyšného mlynu za 20 zlatých.⁴⁹ Mesto sa s kupujúcim dohodlo na vyplatení hotovosti v dvoch splátkach a na trvalom platení cenzu v hodnote 2 zlatých, ktorý sa vzťahoval na kupca a jeho dedičov.⁵⁰ Vyšný mlyn si prenajal mlynár Jakub v roku 1438. Išlo o prenájom na dobu jedného roka, rámcovanú sviatkom sv. Juraja, za sumu 80 zlatých.⁵¹ Podobne si v tom istom roku prenajal valchu mlynár Marek.⁵² Prenajímanie viacerých mestských zariadení v jednom účtovnom roku mohlo signalizovať zvýšený dopyt mesta po finančných prostriedkoch. V zariadeniach typovo blízkych vodným mlynom pracovali remeselníci, ktorých pramene označujú latinským a nemeckým ekvivalentom slova mlynár. Škála činností, ktoré vykonávali, bola široká a neobmedzovala sa výlučne na prácu v obilnom mlyne. V mestských účtoch sa často spomínajú tesárske práce vykonávané mlynármi na mlynských zariadeniach. Napríklad v roku 1516 a v roku 1518 zaplatilo mesto

39 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700.

40 V roku 1511 predstavovala novoročná odmena pre správcov dva zlaté. ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 62r.

41 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1694, fol. 13r.

42 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 6v.

43 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 6v.

44 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 6v.

45 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 3v; fol. 7v.

46 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 7r.

47 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 7r.

48 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 201r.

49 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1660, fol. 11v.

50 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1660, fol. 11v.

51 FÉJERPATAKY, L. *Magyarország...*, s. 462.

52 FÉJERPATAKY, L. *Magyarország...*, s. 462.

mlynárskemu majstrovi „pro labore novi fludir“⁵³ resp. „pro labore unius fludir“⁵⁴ pod čím treba rozumieť vyhotovenie odľahčovacieho stavidla na vypúšťanie prebytočnej vody z náhonu.⁵⁵ Tesárske práce vykonávali mlynárski majstri aj na iných, než hospodárskych budovách. Mlynársky majster Jakub v roku 1519 opravil malú vežu nad kláštorným chórom.⁵⁶ Ten istý majster vyhotovil aj strechu na novej veži naproti Vysokému radu.⁵⁷ Zmienky o mlynároch sú v dostupných prameňoch viazané takmer výlučne na práce vykonané na mestských zariadeniach. O ich spoločenskom postavení pramene mlčia.⁵⁸

Medzi najvýznamnejšie odvetvia mestského hospodárstva patrila výroba a bielenie plátna.⁵⁹ Tento proces, ktorý okrem produkcie a bielenia zahŕňal aj uskladňovanie, distribúciu a predaj plátna na blízky aj vzdialenejších trhoch, prebiehal v rézii mestských elít, ktorých viacerí predstavitelia zastávali významné funkcie v mestskej správe.⁶⁰ Predpokladom tohto podnikania bola existencia funkčných zariadení na bielenie a spracovanie plátna, ktoré prevádzkovalo mesto. Mestské bielidlo („albatorium, plaich, bleyche“) sa nachádzalo na konci ulice Dlhý rad, pri potoku Lukavica.⁶¹ V jeho blízkosti sa nachádzala aj valcha.⁶² V priebehu 15. storočia dalo mesto postaviť ďalšie bielidlo pri Západnej bráne, ktoré sa označovalo ako horné („albatorium superius“) a staré bielidlo sa označovalo ako dolné („albatorium inferius“).⁶³ Prevádzku bieliarní zabezpečoval kvalifikovaný personál pozostávajúci z bieliarskeho majstra („bleichmeister“), kvalifikovaných robotníkov („bleicher“) a sluhov.⁶⁴ Podobne ako iné mestské zariadenia, aj bielidlá mesto prenajímalo fyzickým osobám. Napríklad v roku 1502 platil cenzus za prenájom horného bielidla istý Laukner, za dolné bielidlo istý Tröger.⁶⁵ Výdavky na údržbu a opravu bielidiel financovalo mesto z mestskej pokladnice. V roku 1503 sa uskutočnili tieto práce na mestských bielidlách: oprava kotlov za dva zlaté,⁶⁶ debnárske práce za 86 denárov,⁶⁷ vyhotovenie piecky,⁶⁸ nákup povrazov⁶⁹ alebo dreva na sud.⁷⁰

53 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 268v.

54 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 213r.

55 MALINIAK, P. *Mlynárstvo...*, s. 32.

56 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 297r.

57 Nie je celkom jasné, akého zariadenia sa záznam týka. Lokalizácia „versus Hoe Zeyl“ môže odkazovať na priestor medzi kláštorom a špitálom, kde sa nachádzal bližšie neurčený mlyn. ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 379v. HUDÁČEK, P. *Bardejov...*, s. 84. KOKULA, Andrej et al. *Dejiny Bardejova*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1975, s. 86.

58 Porovnaj: MALINIAK, P. *Mlynárstvo...*, s. 43.

59 Najnovšie spracovanie tejto problematiky: GYARMATI, Sándor. *The Linen Weavers of Bardejov. An Institutional Interpretation of an Urban Industrial Branch in the Middle of the Fifteenth Century*. MA Thesis in Medieval Studies. Budapest : Central European University, 2013, 141 s. GYARMATI, Sándor. The Great Linen Register of Bardejov (Bártfa). In: *Annual of Medieval Studies at CEU*, 2014, roč. 20, s. 113-132.

60 GÁCSOVÁ, Alžbeta. *Spoločenská štruktúra Bardejova v 15. storočí a v prvej polovici 16. storočia*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1972, s. 151, 153. GYARMATI, S. *The Linen...*, s. 68-69.

61 HUDÁČEK, P. *Bardejov...*, s. 84.

62 HUDÁČEK, P. *Bardejov...*, s. 84.

63 HUDÁČEK, P. *Bardejov...*, s. 84.

64 GÁCSOVÁ, A. *Spoločenská...*, s. 163.

65 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1694, fol. 9v.

66 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1694, fol. 54r.

67 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1694, fol. 54r.

68 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1694, fol. 54r.

69 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1694, fol. 54v.

70 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1694, fol. 55r.

Významným článkom podnikania s plátnom bola jeho distribúcia a predaj. Okrem bardejovských obchodníkov, ktorí vytvárali dobré podmienky na predaj bardejovského plátna na blízkych aj vzdialenejších trhoch, mesto zamestnávalo osoby, ktoré sa podieľali na distribúcii plátna (povozníci), alebo ho predávali na trhoch.⁷¹ Zaangažovanosť členov vnútornej a vonkajšej mestskej rady na tomto podnikaní sa prejavovala na všetkých stupňoch ekonomického reťazca. Medzi významných producentov plátna patrili v 20. rokoch 15. storočia mestský richtár Mikuláš Glawchner,⁷² v polovici 15. storočia richtár Peter Mager.⁷³ Martin Schonwiser, člen mestskej rady v roku 1450, sa podieľal na distribúcii plátna v rámci miest Pentapolitany, pričom jeho obchodná a distribučná činnosť korešpondovala s politickými a diplomatickými úlohami vykonávanými pre mesto v tomto čase.⁷⁴ Dôležitú funkciu plnili aj tí senátori a seniori, ktorí boli zodpovední za každoročné vyberanie daní. Pôsobením v mestskom a predmestskom teréne získavali informácie o ekonomickom a spoločenskom postavení bežných obyvateľov, ktorí boli zároveň tkáčmi plátna.⁷⁵ Získané informácie im umožňovali budovať sieť ľudí, ktorí sa podieľali na domácom tkaní plátna, zásobovať ich potrebným materiálom a takýmto spôsobom rozvíjať tento druh mestského podnikania.⁷⁶

Už sme spomenuli, že údržba zariadení mestského hospodárstva nebola možná bez práce remeselníkov. Počas celého stredovekého obdobia sa v evidencii mestských zamestnancov pravidelne objavuje tesársky majster („carpentarius“). Okrem neho zamestnávalo mesto príležitostne aj ďalších tesárov a robotníkov. Spektrum ich činnosti bolo rozsiahle, sústredili sa najmä na opravu mestských hospodárskych zariadení. V roku 1502 vykonal opravu valchy tesár Peter Dluhoš.⁷⁷ Ďalšou pravidelne sa vyskytujúcou činnosťou bola výstavba a pravidelná údržba mostov v raslavickom údolí,⁷⁸ oprava mestských múrov,⁷⁹ práce pri rieke Topľa,⁸⁰ alebo čistenie námestia.⁸¹

Súčastou mestského hospodárenia bol aj chov zvierat a ich využívanie na rôzne účely. Najviac sa v mestských písomnostiach spomínajú kone, oveľa zriedkavejšie ostatné zvieratá. Vlastníctvo koní malo pre mesto veľký význam. Kone sa využívali v mestskom hospodárstve (napríklad spomínaný konský mlyn), pri poskytovaní povozníckych alebo jazdeckých služieb panovníkovi, v službe mestských poslov a vyslancov a nepochybne aj na reprezentatívne účely.⁸² Kone boli častým predmetom kúpy a predaja, ako o tom svedčia príjmové a výdavkové časti mestských účtovných kníh. Pri kúpe koní pre potreby mesta väčšinou pisár poznamenal, že sú určené pre mestskú stajňu („stabulum civitatis“). Takto v roku 1513 senátori Martin Weiltant a Ján Tischler kúpili do mestskej stajne tri kone za 25 zlatých a 31 denárov.⁸³ Mesto nakupovalo kone rôznej kvality a ceny. Drahší kôň (za 12 zlatých) pribudol do mestskej stajne

71 GYARMATI, S. *The Linen...*, s. 82-85.

72 GÁCSOVÁ, A. *Spoločenská...*, s. 151.

73 GÁCSOVÁ, A. *Spoločenská...*, s. 153.

74 GYARMATI, S. *The Linen...*, s. 83.

75 GYARMATI, S. *The Linen...*, s. 69-70.

76 GYARMATI, S. *The Linen...*, s. 69-70.

77 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1694, fol. 28v.

78 FÉJERPATAKY, L. *Magyarország...*, s. 483. ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1694, fol. 109r.

79 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1694, fol. 54v.

80 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1694, fol. 108r.

81 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1694, fol. 54r.

82 DVOŘÁKOVÁ, Daniela. *Kôň a člověk v středověku*. Budmerice : Vydavatelstvo Rak, 2007, s. 139.

83 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 254r.

v roku 1519.⁸⁴ Lahkého a rýchleho jazdeckého koňa („gradarius“) kúpilo mesto od richvaldského farára v roku 1522 za 8 zlatých.⁸⁵ Od mestského richtára zase kúpilo mesto v roku 1502 jedného valacha.⁸⁶ Mesto kone aj predávalo, pričom zisk z predaja koní obohacoval každoročne mestský rozpočet.⁸⁷ Napríklad v roku 1509 predalo mesto jedného koňa do Poľska za 6 zlatých a za predaj šiestich koní v meste Žmigrod zinkasovalo spolu 74 zlatých.⁸⁸ Takémuto obchodu evidentne neprekážal ani zákaz vývozu koní do cudziny, ktorý opakovane vydávali uhorskí panovníci.⁸⁹ O mestské kone mali záujem aj významní šľachtici. V roku 1521 predalo mesto koňa Štefanovi z Rozhanoviec za 19 zlatých.⁹⁰

Existencia mestskej stajne poukazuje na spôsob starostlivosti o kone, ktoré v nej boli určite aspoň časť roka ustajnené. V tomto mestskom zariadení pôsobili sluhovia, ktorých menovite zachytávajú mestské účty.⁹¹ Na starostlivosť o kone vynakladalo mesto značnú časť finančných prostriedkov. Napríklad v roku 1509 kúpilo mesto štyri uzdy pre kone.⁹² Pravidelne sa nakupoval ovos,⁹³ v účtoch sa vyskytujú aj platby za soľ,⁹⁴ čo pravdepodobne súvisí s pobytom koní v stajni, najmä v zimných mesiacoch.⁹⁵ V zoznamoch mestských zamestnancov figuruje od druhej polovice 15. storočia „equester civitatis“.⁹⁶ Predpokladáme, že náplň jeho práce súvisela so starostlivosťou o kone, aj keď o nej nemáme podrobnejšie informácie. Dôležitým remeselníkom a mestským zamestnancom, ktorého činnosť súvisela so starostlivosťou o kone, bol mestský kováč („faber civitatis“).⁹⁷ Škála jeho pôsobenia bola široká a neobmedzovala sa len na podkúvanie. Napríklad v roku 1426 mesto zaplatilo kováčovi za kováčske práce 6 zlatých a za okutie mestského voza (myslí sa tým zrejme na kolesá)⁹⁸ dostal 150 denárov.⁹⁹

V mestských účtoch sa často objavujú platby pre mestských kováčov za „ferramenta“ – čo boli v mnohých prípadoch podkovy,¹⁰⁰ inokedy však mohol mať písaár na mysli aj iné železné výrobky.¹⁰¹ Z účtovných záznamov vyplýva, že mesto využívalo služby viacerých kováčov, avšak iba jeden bol evidovaný ako mestský zamestnanec a za svoje služby poberal aj plat.¹⁰² Práce vykonané nad rámec obvyklých povinností zaznamenával písaár do mestskej knihy

84 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 281r.

85 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 365r. DVOŘÁKOVÁ, D. *Kôň...*, s. 74.

86 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1694, fol. 27v. DVOŘÁKOVÁ, D. *Kôň...*, s. 121.

87 Väčšinou sa uvádzal medzi mimoriadnymi príjmami. Napríklad: ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700.

88 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 4r.

89 DVOŘÁKOVÁ, D. *Kôň...*, s. 98-99.

90 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 327r.

91 Napríklad v roku 1519 bol sluhom v stajni istý Beňo, v roku 1521 sa spomína Štefan. ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 295r; fol. 321v.

92 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 24v.

93 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 24r.

94 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 77v.

95 DVOŘÁKOVÁ, D. *Kôň...*, s. 108.

96 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1669, fol. 20v. D. Dvořáková definuje pojmy „equites, equestres servi, equestres servitores“ ako služobníkov s koňmi. DVOŘÁKOVÁ, D. *Kôň...*, s. 133.

97 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 17v.

98 DVOŘÁKOVÁ, D. *Kôň...*, s. 140.

99 FÉJERPATAKY, L. *Magyarország...*, s. 214.

100 FÉJERPATAKY, L. *Magyarország...*, s. 239. DVOŘÁKOVÁ, D. *Kôň...*, s. 117.

101 FÉJERPATAKY, L. *Magyarország...*, s. 214.

102 FÉJERPATAKY, L. *Magyarország...*, s. 213-214. ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1694; 1700.

osobitne. Príkladom toho sú platby pre mestského kováča v roku 1509 za práce na radnici,¹⁰³ ktoré nepochybne zapadajú do kontextu jej výstavby v rokoch 1505 – 1511.¹⁰⁴

Celá škála mestských výdavkov sa týkala cestovania. V mestských účtoch sa pravidelne vyskytujú platby za nákup alebo opravy vozov.¹⁰⁵ V roku 1509 kúpilo mesto vymaľovaný voz – „vehiculum depictum”.¹⁰⁶ Za iný, síce omnoho jednoduchší, ale nový voz („reda”), pre mlynárskeho majstra Jakuba, zaplatilo mesto 3 orty striebra.¹⁰⁷ S cestovaním súviselo povolanie mestského povozníka („auriga”). Od začiatku systematického zaznamenávania platieb pre mestských zamestnancov (druhá polovica 15. storočia), sa povozníci pravidelne objavujú v mestských účtoch ako stáli mestskí zamestnanci. Povoznícke služby sa týkali prevozu tovarov, ľudí aj reprezentatívnych ciest s najvyššími mestskými hodnosťami. Nie náhodou nechalo mesto v roku 1523 vyhotoviť dvorský odev pre povozníka Imricha.¹⁰⁸

Značná časť obyvateľov Bardejova vlastnila a chovala hospodárske zvieratá.¹⁰⁹ Vlastné čriedy sviň a hovädzieho dobytko malo aj mesto. K pravidelne evidovaným mestským zamestnancom patrili pastier sviň („subulcus”) a pastier hovädzieho dobytko („bubulcus”).¹¹⁰ Môžeme predpokladať, že svine a dobytok pásli mestskí pastieri na mestských lúkach a v lesoch v blízkosti mesta.¹¹¹ O význame hospodárskych zvierat pre výživu mestského obyvateľstva a obchode s mäsom svedčí existencia mestských jatiek („mactatorium, maxella”). V roku 1428 bola dokončená finančne náročná výstavba budovy mestské tržnice na mäso (resp. mestských jatiek), pričom na jej hornom poschodí sa nachádzala aj mestská radná miestnosť.¹¹² Nepočítané záznamy v mestských účtovných knihách poukazujú na obchodovanie s hospodárskymi zvieratami. Napríklad v roku 1502 kúpilo mesto do čriedy vola za 85 denárov.¹¹³ Vól z mestskej čriedy sa spomína aj v zázname z roku 1514, keď mesto na vlastné náklady zaplatilo u kúpeľníka liečbu dievčata, ktorému zviera ublížilo.¹¹⁴ O platbe za drobné služby, okrem iného aj odvedenie kráv do mestského špitála, sa zmieňuje účtovný záznam z roku 1522.¹¹⁵ Ešte menej informácií máme o mestských pastieroch. Okrem toho, že niektorých z nich pisár uvádzať menovite, môžeme konštatovať, že toto povolanie bolo finančne dobre odhodnotené. Napríklad v roku 1522 predstavoval ich ročný plat 19 zlatých a 4 orty.¹¹⁶

Funkčný vodovod a kanalizácia ovplyvňovali vo výraznej miere kvalitu mestského života. Úlohou mestskej správy bolo zabezpečiť dostatok pitnej vody pre mestské obyvateľstvo

103 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 17v.

104 KOKULA, A. *Dejiny Bardejova...*, s. 101. HUDÁČEK, P. *Bardejov...*, s. 83.

105 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 319v; fol. 403v.

106 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 24r.

107 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 77v.

108 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 403v.

109 GÁCSOVÁ, A. *Spoločenská...*, s. 107, 112.

110 Porovnaj: HUDÁČEK, Pavol. *Silva ad pasturam porcorum* : Lesné pasenie sviň na kráľovských a cirkevných majetkoch v ranostredovekej Európe. In: DVOŘÁKOVÁ, Daniela (Ed.). *Človek a svet zvierat v stredoveku*. Bratislava : Veda, 2015, s. 259.

111 ŠEDIVÝ, Juraj. *Zvieratá v stredovekom meste na príklade Bratislavy*. In: DVOŘÁKOVÁ, Daniela (Ed.). *Človek a svet zvierat v stredoveku*. Bratislava : Veda, 2015, s. 479.

112 HUDÁČEK, P. *Bardejov...*, s. 82-83.

113 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1694, fol. 27 r.

114 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 152r.

115 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 375 v.

116 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 373 v.

budovaním a udržiavaním systému cisterien, spoločných studní a mestského vodovodu.¹¹⁷ Výstavba vodovodu bola v stredovekom Bardejove podmienená najmä geografickou polohou mesta.¹¹⁸ Počiatky budovania vodovodu spadajú do 20. rokov 15. storočia a prebiehali v ržii vodárenských (kanalizačných) majstrov z Krakova.¹¹⁹ Mestský vodovod pozostával z drevených potrubí a cisterien.¹²⁰ Vodovodný systém dopĺňali súkromné a verejné studne.¹²¹ Keďže samotná výstavba vodovodu bola náročným technologickým podujatím, je pochopiteľné, že mesto na jej realizáciu ale aj na neskoršiu údržbu využívalo služby kvalifikovaných majstrov. Pravdepodobne najstaršia zmluva s vodárenským majstrom („Röhrmeister“) pochádza z roku 1436 a mesto ju uzavrelo s majstrom Mikulášom z Krakova.¹²² Zmluva objasňuje povinnosti a náplň práce vodárenského majstra. Za pomerne vysokú týždennú mzdu (10 zlatých) mal na svoje náklady opravovať rúry aj cisterny a privádzať do nich vodu. Okrem toho mal zabezpečiť aj dostavbu ďalších súčastí mestského vodovodu.¹²³

Podobné zmluvy s vodárenskými majstrami sa zachovali aj z neskorších rokov. V roku 1466 uzavrel vodárenský majster Martin Tischler dohodu, týkajúcu sa jeho platu v zlate a naturáliách, s podmienkou, že o všetkých defektoch na rúrach a vodovode je povinný informovať mesto.¹²⁴ Povinnosťou vodárenského majstra bol aj výber poplatkov za prívod vody („Röhrgelt, registrum cannarum“).¹²⁵ Náklady na výstavbu vodovodu sú najviac badateľné v mestských účtoch z 20. a 30. rokov 15. storočia.¹²⁶ Keďže životnosť vodovodných potrubí trvala niekoľko desaťročí,¹²⁷ opravy a výmena poškodených rúr boli nevyhnutnou súčasťou prevádzky vodovodu. V roku 1511 sa v mestských účtoch uvádzajú práce na oprave mestského vodovodu v priestore nad mlynom.¹²⁸

Kompetencie mestských vodárenských majstrov sa netýkali len zariadení na prívod pitnej vody, ale celého vodného a kanalizačného systému mesta.¹²⁹ Tento systém pozostával z potrubí a žlabov, ktoré odvádzali vodu z domácností do vybudovaných mestských kanálov a priepustov, napojených na mestské priekopy.¹³⁰ Na profesionálnej úrovni zabezpečovali funkčnosť tohto systému vodárenskí majstri. Bežnú údržbu ilustrujú výdavky v mestských účtoch. Čistenie mestských priekop mali na starosti nádenníci.¹³¹ V roku 1502 si mesto najalo

117 MÁCELOVÁ, Marta. Banskobystrický stredoveký a novoveký vodovod vo svetle archeologických nálezov a písomných prameňov. In: *Archaeologia historica*, 2015, roč. 40, č. 2, s. 878-879.

118 ĎURIŠOVÁ, Marcela. Archeologické nálezy v uliciach Košíc – studne. In: *Mesto a dejiny*, 2013, roč. 2, č. 1, s. 51.

119 HANUŠIN, Ján. Starý bardejovský vodovod. In: *Nové obzory*, 1986, roč. 28, s. 245-247.

120 HANUŠIN, J. *Starý...*, s. 247-248.

121 HANUŠIN, J. *Starý...*, s. 252-253.

122 HANUŠIN, J. *Starý...*, s. 247.

123 HANUŠIN, J. *Starý...*, s. 247.

124 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1669, fol. 21r.

125 HANUŠIN, J. *Starý...*, s. 248.

126 HANUŠIN, J. *Starý...*, s. 245-248.

127 MÁCELOVÁ, M. *Banskobystrický...*, s. 884.

128 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 77r.

129 HANUŠIN, J. *Starý...*, s. 247.

130 DOMENOVÁ, Marcela. Zdravotníctvo, hygiena a údržba poriadku v meste Prešov na prelome 15. a 16. storočia. In: *Annales historici Presovienses*, 2008, roč. 8, s. 67-69.

131 FÉJERPATAKY, L. *Magyarország...*, s. 269.

na opravu múra mestskej priekopy majstrov Antónia a Mikuláša z Košíc.¹³² Súčasťou týchto prác bolo aj vyťahnutie zeminy z priekopy.¹³³

Mestským zariadením určeným na hygienu a zdravotnícku starostlivosť boli kúpele („balneum“). Bardejov mal od začiatku 15. storočia dvojce kúpeľov, staršie sa nachádzali pri augustinánskom kláštore, novšie v okolí Hrubej bašty alebo Dolnej brány.¹³⁴ Z roku 1418 pochádza záznam o dlhu kúpeľníka Maurícia a jeho syna.¹³⁵ Je to pravdepodobne najstaršia zmienka o kúpeľníkovi v Bardejove. Kúpeľníci neboli mestskými zamestnancami, ale živnostníkmi, ktorí si prenajímali toto zariadenie od mesta. Nájom za mestské kúpele tvoril dôležitú časť mestských príjmov. Napríklad v roku 1420 sa mesto dohodlo s kúpeľníkom na prenájme mestských kúpeľov za 80 zlatých ročne.¹³⁶ Uvedenú sumu vyplácal nájomca v menších čiastkach v priebehu roka.¹³⁷ Náklady na údržbu kúpeľov ostávali na pleciach mesta, o každoročných investíciách svedčia záznamy v účtovných knihách. Spomínajú sa platby za dosky do kúpeľov,¹³⁸ alebo za škridle.¹³⁹ V roku 1506 financovalo mesto vyhotovenie okna v kúpeľoch,¹⁴⁰ opravu piecky¹⁴¹ a dve rúry.¹⁴² V roku 1511 zaplatilo mesto za opravu nových okien v kúpeľoch majstrovi Jakubovi.¹⁴³ Poskytnutie kúpeľa na náklady mesta patrilo k službám preukazovaným významným ľuďom. Takto mesto zaplatilo v roku 1426 pobyt v mestských kúpeľoch podžupanovi Šarišskej stolice.¹⁴⁴ Kúpeľ na náklady mesta si mohli dopriať radní páni¹⁴⁵ aj mestský farár.¹⁴⁶

V kúpeľoch sa nevykonávala iba hygiena, ale aj úkony zamerané na úpravu zovňajšku alebo liečenie chorôb.¹⁴⁷ O barbierovi Markusovi z Krakova sa dozvedáme z jeho listu adresovaného mestskej rade Bardejova, ktorý sa týka žiadosti o poskytnutie priestorov a bývania v meste.¹⁴⁸ Kúpeľník Ján Unger z Levoče v druhej polovici 15. storočia odporúčal Bardejovčanov, aby prijali do kúpeľníckych služieb jeho pomocníka Klementa.¹⁴⁹ V Bardejove pôsobil aj kúpeľník Ján Magyerlin z poľského mesta Przemysl.¹⁵⁰

Vo sfére cirkevnej správy, ale pod patronátom mesta sa rozvíjala inštitucionalizovaná starostlivosť o chorých a starých prostredníctvom mestských špitálov. V Bardejove fungovali

132 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1694, fol. 30r.

133 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1694, fol. 30r.

134 HUDÁČEK, P. *Bardejov...*, s. 83. BODNÁROVÁ, Milica. Kultúra života mešťanov Pentapolitany v 16. storočí. In: *Slovenská archivistika*, 2004, roč. 39, č. 2, s. 118.

135 FÉJERPATAKY, L. *Magyarország...*, s. 163.

136 FÉJERPATAKY, L. *Magyarország...*, s. 192.

137 FÉJERPATAKY, L. *Magyarország...*, s. 192. Podobná prax bola aj v Prešove. DOMENOVÁ, M. *Zdravníctvo...*, s. 63.

138 FÉJERPATAKY, L. *Magyarország...*, s. 207.

139 FÉJERPATAKY, L. *Magyarország...*, s. 230.

140 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1694, fol. 136v.

141 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1694, fol. 137r.

142 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1694, fol. 137v.

143 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 75r.

144 FÉJERPATAKY, L. *Magyarország...*, s. 208.

145 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1694, fol. 29v.

146 Bezplatné poskytovanie starostlivosti v mestských kúpeľoch bolo súčasťou dohody o právach a povinnostiach mestského farára Kristiána a mesta z roku 1437. ŠA PO, AB, f. MMB, Listiny a listy, sign. 313.

147 DOMENOVÁ, M. *Zdravníctvo...*, s. 53.

148 ŠA PO, AB, f. MMB, Listiny a listy, sign. 3564/v.

149 ŠA PO, AB, f. MMB, Listiny a listy, sign. 1990/zz.

150 DOMENOVÁ, M. *Zdravníctvo...*, s. 63.

v stredoveku dva špitály – špitál Sv. Ducha, založený v druhej polovici 14. storočia a špitál sv. Leonarda, slúžiaci aj ako leprozórium, založený pred rokom 1426.¹⁵¹ Primárna funkcia mestských špitálov spočívala v zabezpečení základných potrieb chorých, núdzných a opustených ľudí, čo platilo aj v prípade leprozórií.¹⁵² Na čele špitála alebo špitálov stál majster špitála („magister hospitalis, hospitalensium“), ktorého do funkcie vyberala a menovala mestská rada.¹⁵³ Majstrom špitála mohol byť člen mestskej rady alebo duchovný. Jeho hlavnou úlohou bola správa finančného hospodárenia špitálu.¹⁵⁴ Denný chod špitálu mal na starosti hospodár alebo správca.¹⁵⁵ Okrem neho pôsobil v špitáloch pomocný personál, ktorého členovia žili buď priamo v špitáli alebo v jeho blízkosti.¹⁵⁶ Zahŕňal osoby vykonávajúce ošetrovateľskú činnosť, upratovanie, kuchárov, pracovníkov v hospodárskych zariadeniach patriacich špitálu aj pisára.¹⁵⁷

Osobitné duchovné a liturgické funkcie vykonávali v špitáli kňazi alebo kapláni pochádzajúci z miestnej farnosti, alebo najímaní mestom pre túto službu.¹⁵⁸ Z účtovných záznamov špitála sv. Leonarda z rokov 1493 – 1499 za dozvedáme, že jeho správcom bol Andrej Topper.¹⁵⁹ Zastával funkciu člena širšej mestskej rady, od roku 1495 bol mestským senátorom.¹⁶⁰ Senior Juraj Schad bol majstrom špitála sv. Leonarda v rokoch 1510 – 1511.¹⁶¹ Účtovné záznamy z tohto obdobia uvádzajú výdavky na príležitostných zamestnancov – roľníkov, robotníkov, rozsievačov, oráčov a koscov, ktorí vykonávali na majetkoch patriacich špitálu poľnohospodárske práce.¹⁶² Osobitne sa spomínajú robotníci, ktorým boli vyplatené peniaze za námahu pri oraní záhrady alebo povozníci, ktorí odviezli hnoj.¹⁶³ Z účtov sa tiež dozvedáme, že špitál mal stálych zamestnancov – sluhu („famulus“) a hospodárku („matrona“), ktorým mesto vyplácalo mzdu.¹⁶⁴

Výkon súdnej moci a vysluhovanie práva spočívali na pleciah najvyšších mestských hodnostárov – richtára a prisažných. Okrem nich sa na súdnych pojednávaniach zúčastňoval aj mestský notár alebo pisári a praktickú stránku výkonu súdnictva zabezpečovali ďalší mestskí zamestnanci. Medzi nich patrili sluhovia, ktorí sa v prameňoch najčastejšie uvádzajú latinskými termínmi „bedellus“ a/alebo „praeco“. „Bedellus“ mohol vykonávať rôzne funkcie – od súdneho posla, bubeníka, hlásníka až po dozorca väzňov alebo drába.¹⁶⁵ „Praeco“ je

151 SZENDE, Katalin – MAJOROSSY, Judit. Sources for the Hospitals in Medieval and Early Modern Hungary. In: SCHEUTZ, Martin (Ed.). *Sources for the History of Hospitals in Medieval and Early Modern Europe*. Oldenbourg : Böhlau, 2010, s. 346-347. HUDÁČEK, P. *Bardejov...*, s. 91.

152 MAJOROSSY, Judit – SZENDE, Katalin. Hospitals in Medieval and Early Modern Hungary. In: SCHEUTZ, Martin (Ed.). *Hospitals and Institutional Care in Medieval and Early Modern Europe*. Oldenbourg : Böhlau, 2008, s. 296.

153 MAJOROSSY, J. – SZENDE, K. *Hospitals...*, s. 300. HUDÁČEK, P. *Bardejov...*, s. 91.

154 MAJOROSSY, J. – SZENDE, K. *Hospitals...*, s. 300.

155 MAJOROSSY, J. – SZENDE, K. *Hospitals...*, s. 303.

156 MAJOROSSY, J. – SZENDE, K. *Hospitals...*, s. 300.

157 MAJOROSSY, J. – SZENDE, K. *Hospitals...*, s. 300.

158 MAJOROSSY, J. – SZENDE, K. *Hospitals...*, s. 300-301.

159 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1649, fol. 192r.

160 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1683, fol. 28v.

161 SZENDE, K. – MAJOROSSY, J. *Sources...*, s. 343-344. ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 29 v.; fol 54v.

162 SZENDE, K. – MAJOROSSY, J. *Sources...*, s. 345.

163 SZENDE, K. – MAJOROSSY, J. *Sources...*, s. 345.

164 SZENDE, K. – MAJOROSSY, J. *Sources...*, s. 345.

165 SZEGHYOVÁ, B. *Úradníci...*, s. 80. PAPÁČ, Richard. Košická kati a súdno-exekučná činnosť na území mesta Košice v 13. – 19. storočí. In: *Historica Carpatica*, 2009, roč. 40, s. 17.

označenie mestského sluhu vo funkcii drába, hlásnika alebo toho, kto mal zabezpečiť verejný poriadok.¹⁶⁶ Oba termíny môžu označovať toho istého človeka, ale aj sluhov s rôznymi kompetenciami nielen v rámci jedného mesta, ale aj v rámci rôznych miest v rôznych historických obdobiach.¹⁶⁷ V Bardejove zamestnávali mestských sluhov označených oboma termínmi. Konkrétna náplň ich činnosti sa odzrkadľuje v mestských účtoch. „Bedellus“ sa vyskytuje v evidencii mestských zamestnancov, „praeco“ nie.¹⁶⁸ V roku 1511 sa spomína „nový“ „bedellus“ Andrej a tiež „bedellus“ Benedikt.¹⁶⁹ Podľa iného údaju mesto zaplatilo robotníkom (za práce) „in domo bedello“.¹⁷⁰ Mohlo sa jednať o dom na dnešnej Veternej ulici, ktorá sa v 16. storočí nazývala „Buttel Strasse“ alebo „platea lictoris“.¹⁷¹ V roku 1421 zaznamenal pisár platby, ktoré „bedellus“ priniesol doestskej pokladnice, čo by mohlo poukazovať na jeho funkciu súdneho posla.¹⁷² V roku 1519 sa v súvislosti s výkonom hrdelného práva spomína „bedellus“, ktorému mesto zaplatilo za zadržanie zajatca.¹⁷³

Úkony zadržiavania podozrivých a ich privádzanie pred súdnu stolicu, resp. k výkonu trestu mal na starosti aj sluha nazývaný „praeco“. Jeho činnosť spájajú mestské účty práve s hrdelnými trestami, ktoré vykonával kat („carnifex, tortor“). Z dosiaľ preskúmaných prameňov jednoznačne nevyplýva, či mal Bardejov počas celého obdobia stredoveku svojho kata. Bardejov si kata často požičiaval, dokonca na začiatku 16. storočia sa mestá Prešov, Bardejov a Košice dohodli na financovaní spoločného kata.¹⁷⁴ V účtovných záznamoch sa odrážajú nielen výdavky na samotného kata, ale aj ďalších ľudí, ktorí boli zainteresovaní na výkone hrdelného práva. Takto v roku 1502 zaplatilo mesto istému Petrovi za to, že priviezol kata z Košíc.¹⁷⁵ Za obesenie zločincina dostal kat 100 denárov. Rovnakú sumu vyplatilo mesto aj mestskému sluhovi („praeco“) za zadržanie iného zločincina. A napokon svoju výplatu dostal aj pohonič, ktorý odviezol kata naspäť do Košíc.¹⁷⁶ Podobne v roku 1519 zaplatilo mesto mestskému drábovi („praeco“) za chytenie Juraja Pathaya, ktorému kat „preukázal konečnú spravodlivosť štátim“.¹⁷⁷ Aj v roku 1509 si mesto na vykonanie spravodlivosti muselo kata požičať, aby obesil zločincina zvaného Igel, za čo mu patrila odmena 1 zlatý a 60 denárov.¹⁷⁸ Pri tomto úkone mesto vyplatilo aj sluhu („bedellus“) za bližšie nešpecifikovanú službu „podľa jeho práva“.¹⁷⁹ Katovu prítomnosť v meste využili mestskí radcovia aj na likvidáciu túlavých psov, o čom máme záznamy z roku 1509 aj z roku 1511.¹⁸⁰ Na túto prácu zamestná-

166 MAREK, Miloš. *Stredoveká latinčina II. Lexikon Mediae Latinitatis Slovaciae*. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity, 2013, s. 225.

167 SZECHYOVÁ, B. *Úradníci...*, s. 80.

168 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1669.

169 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 77r; 77v.

170 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 77v.

171 SZECHYOVÁ, B. *Úradníci...*, s. 85.

172 FÉJERPÁTKY, L. *Magyarországi...*, s. 191.

173 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 294v.

174 SZECHYOVÁ, B. *Úradníci...*, s. 82.

175 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1694, fol. 29 r.

176 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1694, fol. 29 r.

177 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 293v.

178 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 24 v.

179 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 24v.

180 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 24v; fol. 77r.

vali v Bardejove aj osobitného mestského zamestnanca – šarhu („canicida“).¹⁸¹ Jeho úlohou bola likvidácia psov, mačiek a odpratávanie tiel uhynutých zvierat.¹⁸² Počas absencie šarhu platilo mesto za tieto služby katovi.

Okrem kata a mestských sluhov, podieľajúcich sa na výkone súdnictva, zamestnávalo mesto aj osoby, starajúce sa o obranu a bezpečnosť. Stráženie brán a ohlasovanie nebezpečenstva alebo výnimočných situácií mali na starosti strážcovia a hlásnici. V mestskej účtovnej knihe z rokov 1466 – 1474 sa uvádza hlásnik (strážca) na veži kostola („vigil in turri ecclesie“) a hlásnik na veži („vigil in turri“).¹⁸³ Mesto platilo aj strážcov brán („custodes portarum“) a strážcov mestského opevnenia („vigiles murorum“).¹⁸⁴ Mestská obrana pozostávala z domobrany, stráže a jednotky žoldnierov, ktorá sa najímala podľa potreby.¹⁸⁵ Domobrany tvorili mešťania a jej veliteľom bol mestský kapitán („capitaneus“).¹⁸⁶ Výrazný podiel na obrane mesta mali členovia cechov, ktorí sa starali o údržbu jednotlivých veží a boli povinní postaviť stanovený počet žoldnierov. Ich počet zrejme nebol ustálený.¹⁸⁷ Za žoldnierov sa dávali najímať ľudia rôzneho spoločenského postavenia. Písomnosti, v ktorých sa uchádzajú ich odosielatelia o prijatie do mestského vojska, sú pomerne časté. Napríklad v roku 1459 sa do služieb Bardejovu ponúkajú istí Groth a Matuška, pravdepodobne z Ľubovne.¹⁸⁸ Menoslov bardejovských žoldnierov prezrádza miesto pôvodu niektorých vojakov („hannus smillner, matis von stropka“) a uvádza aj výdavky mesta na ich stravovanie.¹⁸⁹

Pôsobenie žoldnierskeho vojska v mestskom prostredí, alebo na výpravách organizovaných mestom so sebou prinášalo aj nežiaduce kriminálne javy. O vyčíňaní bardejovských mestských žoldnierov svedčí list z konca 15. storočia, v ktorom sa Juraj Baruth a Albert z mesta Žmigrod sťažujú bardejovskému richtárovi na plienenie v dedine Grab.¹⁹⁰ Predchádzanie takýmto javom a ich sankcionovanie bolo zrejme jedným z dôvodov spisania dokumentu známeho ako „Disciplinárne pravidlá bardejovských žoldnierov“.¹⁹¹ Z obsahového hľadiska je jeho hlavným motívom dôsledné dodržiavanie vojenskej disciplíny, poslušnosť žoldnierov voči nadriadeným a ochrana obyvateľstva pred krádežami, násilím a plienením.¹⁹² Dokument umožňuje nahliadnúť do štruktúry mestského žoldnierskeho vojska, ktoré pozostávalo z kapitána, dvoch desiatnikov, pavézniaka, puškárskeho majstra a radových vojakov.¹⁹³ Práve

181 DVORÁKOVÁ, Daniela. Zvieratá v mestách. In: DVORÁKOVÁ, Daniela (Ed.). *Človek a svet zvierat v stredoveku*. Bratislava: VEDA, 2015, s. 462-463.

182 SZEGHYOVÁ, B. *Úradníci...*, s. 83.

183 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1669.

184 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 352 r.

185 SEGEŠ, Vladimír. *Od rytierstva po žoldnierstvo. Stredoveké vojenstvo v Uhorsku so zreteľom na Slovensko*. Bratislava: Ministerstvo obrany SR, 2004, s. 154.

186 SEGEŠ, V. *Od rytierstva...*, s. 155.

187 Podľa V. Segeša bol počet žoldnierov 73, P. Hudáček uvádza, že žoldnierov s kapitánom bolo 12 – 24. SEGEŠ, V. *Od rytierstva...*, s. 155. HUDÁČEK, P. *Bardejov...*, s. 88.

188 ŠA PO, AB, f. MMB, Listiny a listy, sign. 1068.

189 ŠA PO, AB, f. MMB, Listiny a listy, sign. 2879/a.

190 ŠA PO, AB, f. MMB, Listiny a listy, sign. 3330.

191 SEGEŠ, Vladimír. Stredoveký disciplinárny a proviantný predpis z Bardejova. In: *Vojenská história*, 2002, roč. 6, č. 3 – 4, s. 136-140. SEGEŠ, Vladimír – ŠEĎOVÁ, Božena (Eds.). *Pramene k vojenským dejinám Slovenska I./3*. Bratislava: Vojenský historický ústav, 2013, s. 314-318.

192 SEGEŠ, V. – ŠEĎOVÁ, B. (Eds.). *Pramene k vojenským...*, s. 315.

193 SEGEŠ, V. – ŠEĎOVÁ, B. (Eds.). *Pramene k vojenským...*, s. 316-317. SEGEŠ, V. *Od rytierstva...*, s. 157.

puškársky majster („pixidarius, Buxenmeister“),¹⁹⁴ sa pravidelne vyskytuje v evidencii mestských zamestnancov. Význam tohto povolania a jeho pracovná náplň súviseli s uplatnením delostrelectva a strelných zbraní vo vojenskej technike neskorého stredoveku.¹⁹⁵ Puškár sa podieľal na výrobe zbraní, streliva a pušného prachu, jeho úlohou bolo starať sa o vojenské zariadenia.¹⁹⁶ Svedčia o tom aj výdavky, zaznamenané v účtovných knihách mesta. Za pušný prach zaplatilo mesto puškárskemu majstrovi v roku 1511.¹⁹⁷ Finančné prostriedky boli vynakladané na guľky do pušiek,¹⁹⁸ aj na nákup samotných zbraní.¹⁹⁹ O opravy zbraní sa starali aj ďalší remeselníci. V roku 1522 zaplatilo mesto za opravu strelnej zbrane („pro reformatione pixidis“) majstrovi Jakubovi Mulnerovi.²⁰⁰ Okrem úloh spojených s vojenstvom a zabezpečením mestskej obrany pôsobil puškársky majster aj ako vyslanec mesta a s mestskými listinami sa zúčastňoval diplomatických ciest. V roku 1505 vykonal puškársky majster Ján viacero takých ciest – napríklad do Levoče, Sabinova a Kežmarku²⁰¹ alebo ku košickému tridsiatnikovi.²⁰² O význame tohto remesla pre obranu krajiny svedčia žiadosti panovníka adresované mestám, aby zaslali puškárskeho majstra do kráľovského vojska.²⁰³ Takéto žiadosti adresoval Bardejovčanom kráľ Matej v roku 1475²⁰⁴ aj v roku 1484.²⁰⁵ Dôležitosť tohto povolania zvýrazňuje aj záznam v mestských účtoch z roku 1502, keď radní páni kúpili v Budíne puškárovi k jeho výplate aj odev.²⁰⁶

Okrem mestských sluhov, pôsobiacich v oblasti mestského súdnictva, bezpečnosti a verejného poriadku, sa v prameňoch vyskytujú ďalší sluhovia, označení ako „famuli civitatis“, alebo iba krstnými menami. Podľa účtovnej knihy z rokov 1466 – 1476 zamestnávalo mesto v uvedenom období sluhu v radnej miestnosti („Simon in praetorio, Mathis in praetorio“),²⁰⁷ sluhu pôsobiaceho v mestskom majeri („Hannutz in allodio“), sluhu pôsobiaceho mimo mesta („Mathes extra civitatem“) a sluhu pôsobiaceho na predmestí („Mattis in suburbio“).²⁰⁸ Určiť presne náplň ich práce nie je možné, niektorí z mestských sluhov však našli uplatnenie na poli mestskej diplomacie.

Vo vybraných účtovných rokoch 1502 – 1503 môžeme sledovať služobné cesty troch mestských sluhov – Andreja, Mikuláša a Juraja. Sluha Andrej absolvoval viacero ciest k rôznym šľachticom (spomínajú sa šľachtici z Pavloviec nad Uhom a z Rozhanoviec) kvôli mýtu.²⁰⁹

194 V. Segeš prekladá tento termín aj ako výrobca pušného prachu. SEGEŠ, V. *Stredoveký...*, s. 139.

195 CONTAMINE, Philippe. *Válka ve středověku*. Praha : Argo, 2004, s. 240.

196 SEGEŠ, Vladimír. *Remeslá a cechy v starom Prešporku*. Bratislava : Marenčin PT, 2010, s. 246.

197 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 77v.

198 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1694, fol. 107v.

199 V roku 1505 kúpilo mesto strelné zbrane v počte 35 kusov. ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1694, fol. 110r.

200 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 375r.

201 „(...) *Johanni pixidario cum litteris ad Leutchoviam Cziben Kesmarkt*.“ ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1694, fol. 95r.

202 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1694, fol. 96r.

203 Porovnaj: SEGEŠ, V. *Od rytierstva...*, s. 158.

204 ŠA PO, AB, f. MMB, Listiny a listy, sign. 1975.

205 ŠA PO, AB, f. MMB, Listiny a listy, sign. 2359.

206 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1694, fol. 22r.

207 V tomto období mesto ešte nemalo radnicu, zasadania mestskej rady prebiehali v radnej miestnosti nad mestskou tržnicou mäsa. HUDÁČEK, P. *Bardejov...*, s. 82-83.

208 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1669.

209 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1694, fol. 15r.

Spor týkajúci sa tridsiatku priviedol sluhu Andreja ku šľachticovi Jánovi z Torusy.²¹⁰ Sluha Mikuláš vykonal s listinami cestu k poľskému šľachticovi Kmithovi.²¹¹ Sluha Andrej cestoval do Torusy s listinou kvôli zadržaniu vína²¹² a za Imrichom z Perína s listinou kvôli navráteniu istej sumy peňazí.²¹³ Juraja poslalo mesto v uvedenom roku do Levoče po drába.²¹⁴ V rokoch 1503 vykonal sluha Andrej niekoľko ciest do Kežmarku vo veci prešovského mýta.²¹⁵ Vzhľadom na ďalšie záznamy v účtovnej knihe išlo o vážnu záležitosť, ktorú riešili aj ostatní mestskí hodnostári.²¹⁶

Viacerí mestskí sluhovia udržiavali počas svojich ciest s mestom písomný kontakt. V roku 1488 oznamuje bardejovskej mestskej rade v liste z Pešte sluha Albert informácie o oktaválnych súdoch, taverníkovi a ďalších krajských hodnostároch.²¹⁷ Aj tieto strohé informácie poukazujú na pôsobenie niektorých sluhov v mestskej diplomacii, kde vykonávali rôzne úlohy po boku mestských vyslancov a hodnostárov mesta. Túto činnosť, ako aj ich ďalšie kompetencie je potrebné podrobiť dôkladnejšiemu výskumu.

Mesto vykonávalo správu aj nad zariadeniami, ktoré sa týkali vlastníctva viníc a obchodu s vínom, varenia piva, nad krčmou a mestskými jatkami. Vlastníctvo vinohradov a produkcia vína patrili medzi významné oblasti mestského hospodárstva už v stredoveku. Bardejov vlastnil vinice v oblasti Podhoria (Hegyalja), v obciach Szántó a Tály.²¹⁸ Víno z týchto viníc vyvážali najmä do poľských miest (Biecz, Gorlice, Żmigrod, Krakov, Sącz).²¹⁹ Okrem mestských viníc mali v uvedenej oblasti vinice aj významní bardejovskí mešťania, od ktorých mesto kupovalo víno.²²⁰ Niet pochybností, že aj toto odvetvie mestského hospodárstva si vyžadovalo efektívnu správu a riadenie. Z účtovných kníh viníc mesta Bardejov sa dozvedáme o výdavkoch mesta na kultiváciu viníc aj zamestnancoch, ktorí sa o vinice starali. Keď v roku 1485 kúpilo mesto prostredníctvom Juraja Stenczela a Mikuláša Stocka vinice v obciach Tály a Szántó, ustanovili nad nimi správcu, ktorý v nich vykonával aj isté práce.²²¹ V účtoch sa stretávame s funkciou správcu viníc, vinohradníka („vinitor“).²²² Jeho rukami prechádzali financie poslané mestom a jeho povinnosťou bolo predložiť mestu vyúčtovanie príjmov a výdavkov.²²³ Účty z roku 1502 zachytávajú jeho kompetencie: zastupoval mesto pri vyplácaní peňazí za práce

210 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1694, fol. 15r.

211 Peter Kmitha z mesta Wiśnicz bol sandomierskym kastelánom, maršálkom Poľského kráľovstva a spišským kapitánom. SROKA, Stanisław A. (Ed.). *Dokumenty polskie z archiwów dawnego królestwa Węgier. Tom III. (dokumenty z lat 1481 – 1500)*. Kraków: Towarzystwo naukowe „Societas vistulana”, 2003, s. 244. Mesto Bardejov mu v uvedenom období platilo tribút. ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1694, fol. 15r.

212 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1694, fol. 16v.

213 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1694, fol. 17r.

214 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1694, fol. 29r.

215 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1694, fol. 41r.

216 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1694, fol. 41; fol. 42.

217 ŠA PO, AB, f. MMB, Listiny a listy, sign. 2646.

218 ŽADANSKÝ, Juraj – ŽADANSKÁ, Anna. Bardejovské stredoveké listiny o vlastníctve viníc a obchode s vínom z Podhoria /Hegyalja/ a Zemplínskych vrchov v druhej polovici 15. storočia. In: *Historica Carpatica*, 2006, roč. 37, s. 115.

219 ŽADANSKÝ, J. – ŽADANSKÁ, A. *Bardejovské...*, s. 113. SROKA, Stanisław A. *Sreńdiowieczny Bardiów i jego kontakty z Małopolską*. Kraków: Towarzystwo naukowe „Societas vistulana”, 2010, s. 107-108.

220 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 2203.

221 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 2205, fol. 3r.

222 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 2205, fol. 40v.

223 Napríklad v roku 1508 predložil vyúčtovanie hospodárenia viníc vinohradník Štefan. ŠA PO, AB, f. MMB, sign. 2205, fol. 40v.

vo viniciach, zaobstarával pracovné náradie (motyky) alebo sadenice viniča.²²⁴ Na základe uzatvorenej zmluvy poberal za svoje služby plat.²²⁵

V čase vinobrania mesto zamestnávalo ďalších pracovníkov – strážcov viníc („custodes vinearum“) aj ľudí vykonávajúcich povoznícke služby („vectores“).²²⁶ Hneď po kúpe viníc vybuďovalo mesto v spomenutých lokalitách „vínne domy“, vinárne („domus vini“).²²⁷ Je zrejme, že dohľad nad celým procesom kúpy viníc, ich výsadby a obrábania, vinobrania, spracovania, uskladňovania a následného dodávania vína vykonávali najvyšší mestskí hodnostári. Svedčia o tom viaceré zmienky – v roku 1498 mal na starosti vinice v Szántó a Tályi mestský senátor Ján Pathay.²²⁸ Keďže v tom roku mesto prijalo nového vinohradníka, v jeho funkcii ho potvrdil práve spomenutý senátor.²²⁹ Pri kúpe viníc v roku 1485 zastupoval mesto Juraj Stenczel jr., ktorý bol v predchádzajúcich rokoch mestským richtárom.²³⁰ Keď v roku 1517 cestoval mestský notár so senátorom Martinom Weiltantom do Jágru kvôli desiatku, zastavili sa aj v Tályi, aby vykonali obhliadku mestských viníc.²³¹

Zo zariadení, vybudovaných v meste Bardejov, súvisela s produkciou a obchodom s vínom mestská vináreň („domus vini“) a vínne sklady.²³² Mestská vináreň, postavená pred roku 1432, bola častým objektom mestských investícií.²³³ V 80. rokoch 15. storočia prešla mestská vináreň prestavbou a prinášala mestu nemalé zisky.²³⁴ V 15. storočí malo mesto aj vlastný pivovar a priestory na skladovanie piva.²³⁵ Bardejovské pivo bolo známym exportným artiklom, o čom svedčia žiadosti o jeho zasielanie od šľachticov a vysokých krajských hodnostárov.²³⁶ V meste pôsobil cech pivovarníkov, ktorého počet členov narastal najmä na sklonku stredoveku.²³⁷ Vzhľadom na absenciu evidencie mestských zamestnancov zaoberajúcich sa výrobou piva, predpokladáme, že prebiehala v réžii spomenutého cechu pivovarníkov. Z ďalších mestských zariadení a zamestnancov v potravinárstve treba spomenúť výčap (krčmu), mestského krčmára („caupo“) a čašníkov („pincernae“).²³⁸

Uplatňovanie mestského patronátu nad umeleckou a kultúrnou sférou sa odrážalo aj v zamestnaneckej podobe vzťahu mesto – umelec. Poukazujú na to zachované zmluvy s majstrami pracujúcimi na prestavbách a výzdobe farského kostola a ďalších významných mestských objektoch. Reprezentatívnym príkladom vzťahu mesta ako donátora a umelca v pozícii

224 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 2205, fol. 29r.

225 V roku 1498 sa vinohradník Eliáš dohodol s mestom na plate 4 zlatých. ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 2205, fol. 17v.

226 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 2205, fol. 41r.

227 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 2205, fol. 3r.

228 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 2205, fol. 17v.

229 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 2205, fol. 17v.

230 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 2205, fol. 3r. SROKA, S. A. *Średniowieczny...*, s. 68. FEDORČÁKOVÁ, Mária. Predstaviteľia mestských elit v Bardejove a ich pôsobenie v samosprávnych orgánoch mesta v 15. storočí. In: DOMENOVÁ, Marcela – MAGDOŠKO, Drahošlav (Eds.). *Poznávanie dejín Slovenska : pramene, metódy a poznatky*. Prešov; Košice : Universum, 2015, s. 258.

231 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 228 r.

232 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 268v. ŽADANSKÝ, J. – ŽADANSKÁ, A. *Bardejovské...*, s. 113-116.

233 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1694, fol. 29 r.

234 SROKA, S. A. *Średniowieczny...*, s. 58.

235 HUDÁČEK, P. *Bardejov...*, s. 83.

236 GÁCSOVÁ, A. *Spoločenská...*, s. 128.

237 GÁCSOVÁ, A. *Spoločenská...*, s. 129.

238 Napríklad v roku 1467 eviduje mestská kniha krčmára Mikuláša a čašníka Marka. ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1669, fol. 46 v.

mestského zamestnanca je zmluva s majstrom kamenárom Mikulášom z roku 1448.²³⁹ Pri uzavretí a spísaní tejto zmluvy reprezentovali mesto richtár Juraj Stenczel a senátori a cirkev mestský farár Kristián.²⁴⁰ V porovnaní s ostatnými „conventiones“, ktoré uzatváralo mesto bežne so svojimi zamestnancami, charakterizuje túto zmluvu presný a podrobný popis prác, týkajúcich sa prestavby presbytéria, okien a sakristie.²⁴¹ Došlo aj k rozdeleniu kompetencií – mesto na seba zobralo povinnosť zásobovania stavebným materiálom (kameň, cement, drevo) a majster Mikuláš sa mal zase postarať o výdavky na robotníkov.²⁴² Zmluva obsahovala ustanovenie o tom, aby majster vykonal aj tie práce, na ktoré sa pri jej spísaní zabudlo, alebo ktoré pribudli neskôr.²⁴³ Podobný typ zmluvy bol spísaný aj s kamenárskym majstrom Urbanom v roku 1482.²⁴⁴

Iný typ zamestnaneckého vzťahu predstavovali hudobníci v mestských službách. Organista a trubači boli stálymi mestskými zamestnancami počas celého obdobia stredoveku a takto ich evidujú všetky doteraz sledované mestské knihy. O tom, že stredoveká hudba mala pevné miesto v duchovnom a kultúrnom živote mesta, svedčia zachované písomné pamiatky, najmä liturgického charakteru.²⁴⁵ Hudobný život mesta sa rozvíjal v škole a kostole prostredníctvom kantora (učiteľa a chrámového kapelníka v jednej osobe) a spevákov.²⁴⁶ Nie náhodou sa v listine, upravujúcej podmienky pôsobenia mestského farára Kristiána v bardejovskej farnosti spomína, že študentiestskej školy sa spolu s rektorom zúčastňovali na spievaných omšiach a farár Kristián sa sťažoval, že pri svojom štúdiu boli zanedbávaní, čo zrejme negatívne ovplyvnilo aj kvalitu vokálnych produkcií v chráme.²⁴⁷

Vysoké nároky boli kladené aj na organistu („organista“), od ktorého sa neočakávala iba reprodukcia hudby, ale aj tvorivá improvizácia.²⁴⁸ So zmienkami o organistoch sa stretávame od prvej polovice 15. storočia.²⁴⁹ Najstarším doteraz známym organistom je Leopold, pôvodom z Krakova.²⁵⁰ Bardejovskí organisti boli pravdepodobne aj kompozične činní.²⁵¹ S hudobníkom, ktorý nastúpil na miesto organistu, uzavrelo mesto zmluvu podobne ako s ostatnými mestskými zamestnancami. V roku 1513 uzavrel dohodu o plate 18 zlatých organista Peter.²⁵² Okrem platu mohol organista dostávať od mesta aj rôzne finančné odmeny. Napríklad v roku 1506 je v mestských výdavkoch evidovaná čiastka dva orty ako výpomoc pre organistu Blažejza.²⁵³ Podrobné vyúčtovanie záväzkov, vyplývajúcich zo služobného vzťahu medzi mestom

239 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1649, fol. 2r. MYSKOVŠZKY, Viktor. *Bártfa középkori műemlékei*. Budapest : A magyar tudományos akadémia könyvkiadó hivatala, 1879, s. 14. SROKA, S. A. *Średniowieczny...*, s. 180-181.

240 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1649, fol. 2r.

241 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1649, fol. 2r. SROKA, S. A. *Średniowieczny...*, s. 180-181.

242 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1649, fol. 2r.

243 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1649, fol. 2r.

244 MYSKOVŠZKY, V. *Bártfa...*, s. 18.

245 PETŐCZOVÁ, Janka. Bardejovskí mestskí hudobníci v 16. a 17. storočí. In: *Slovenská hudba*, 2003, roč. 29, č. 3 – 4, s. 355-356.

246 RYBARIČ, Richard. *Dejiny hudobnej kultúry na Slovensku I*. Bratislava : Opus, 1984, s. 40.

247 ŠA PO, AB, f. MMB, Listiny a listy, sign. 313.

248 RYBARIČ, R. *Dejiny...*, s. 41.

249 PETŐCZOVÁ, J. *Bardejovskí...*, s. 356.

250 PETŐCZOVÁ, J. *Bardejovskí...*, s. 356.

251 PETŐCZOVÁ, J. *Bardejovskí...*, s. 356, 360.

252 ŠA PO, AB, f. MMB, sign. 1700, fol. 103v.

253 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1694, fol. 136v.

a organistom, zaznamenal pisár v roku 1519, po smrti organistu Petra.²⁵⁴ Uvádza jeho plat, vlastníctvo domu a zvyšok výplaty, ktorý dostala od mesta pozostalá manželka.²⁵⁵ Novým organistom sa stal Michael Spenlin z nemeckého mesta Reutlingen,²⁵⁶ s ktorým mesto uzavrelo zmluvu okolo sviatku sv. Martina. Dohodli sa na plate 20 zlatých a 8 gbeloch obilia.²⁵⁷

Mesto vynakladalo prostriedky aj na vyhotovenie, údržbu a výzdobu organu. Najstaršie zmienky o organe sú z prvej tretiny 15. storočia.²⁵⁸ Z roku 1516 pochádza záznam o prácach na menšom organe („organum ecclesiae minus“), ktorý vyhotovil duchovný z poľského mesta Byecz.²⁵⁹ Za jeho vymalovanie a pozlátenie zaplatilo mesto maliarovi Teofilovi.²⁶⁰ Ďalšími hudobníkmi v mestských službách boli od 15. storočia lutnista a trubači („tubicinadores“).²⁶¹ Trubači patrili medzi najstaršie hudobnícke povolania v stredovekom Uhorsku a v mestách sa etablovali nielen ako hlásiči a strážcovia, ale aj ako hudobníci zúčastňujúci sa na hudobných produkciách v chráme.²⁶² Trubači nevystupovali jednotlivo, ale v skupinách, pričom ovládali viaceré dobové dychové nástroje.²⁶³ Niektorých bardejovských trubačov poznáme aj po mene, pričom sú známe aj výdavky, ktoré mesto vynakladalo okrem ich platu. Napríklad v roku 1523 zaplatilo mesto trubačovi Urbanovi sprepitné za vynaloženú námahu.²⁶⁴ V tom istom roku opravil pre mesto poľský zlatník starú trúbku za 36 denárov.²⁶⁵ Okrem regulárnych hudobných produkcií sa v meste mohli vyskytnúť aj potulní speváci a hudobníci. O takejto návšteve informuje záznam z roku 1520, keď potulnému umelcovi (jokulátorovi) zaplatilo mesto za jeho služby 1 zlatý.²⁶⁶

Z ďalších mestských zamestnancov sa v písomnostiach objavujú záznamy o správcom mestských hodín („provisor horologii“). Mestské hodiny mal Bardejov už pred rokom 1419, umiestnené boli pravdepodobne na veži kostola.²⁶⁷ Od tohto obdobia sa v mestských účtoch pravidelne vyskytujú platby za ich údržbu, alebo platby pre majstrov hodinárov.²⁶⁸ So správcom hodín mesto štandardne uzatváralo zmluvu, jeho ročný plat v roku 1517 činil 3 zlaté a 8 gbelov obilia.²⁶⁹ Táto funkcia mohla súvisieť aj s povolaním zvonára, napríklad v roku 1522 bol správcom hodín Michael Campanator.²⁷⁰

254 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 297v.

255 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 297v.

256 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 378r.

257 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 297v.

258 PETŐCZOVÁ, J. *Bardejovskí...*, s. 356.

259 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 216v.

260 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 242v. S najväčšou pravdepodobnosťou ide o maliara Teofila Stanczela, pôvodom z Bardejova, autora obrazu Posledného súdu v interiéri bardejovskej radnice. SROKA, S. A. *Średniowieczny...*, s. 202-203.

261 PETŐCZOVÁ, J. *Bardejovskí...*, s. 356.

262 RYBARIČ, R. *Dejiny...*, s. 41.

263 RYBARIČ, R. *Dejiny...*, s. 41.

264 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 403v.

265 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 403v.

266 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 319 r.

267 HUDÁČEK, P. *Bardejov...*, s. 82.

268 SROKA, S. A. *Średniowieczny...*, s. 55.

269 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 243r.

270 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 378r.

Sporadicky sa v mestských účtoch vyskytujú informácie o mestskej váhe („pensa“), ktorá bola objektom prenajímania a prinášala mestu zisk.²⁷¹ Dozor nad ňou vykonával mestský senátor.²⁷² Mesto malo aj vlastnú tehelňu („lateradium, Czigenbach“), o ktorej sú zmienky z prvej tretiny 15. storočia.²⁷³

V predloženej štúdii sme sa pokúsili načrtnúť problematiku správy významných mestských zariadení a pôsobenia mestských zamestnancov v rôznych oblastiach mestského života v stredoveku, najmä z pohľadu mestských účtovných kníh. Vybudovaný aparát mestských zamestnancov a správcovstvo prostredníctvom volených mestských hodnostárov umožňovali mestskému magistrátu realizovať správu jednotlivých oblastí mestského života a naplňovať potreby mestského obyvateľstva. Keďže sme vo svojej práci naznačili iba základnú štruktúru týchto vzťahov, pre hlbšie pochopenie tejto problematiky je nutné pokračovať v systematickom výskume archívnych prameňov a uskutočniť aj komparáciu sledovaných javov s mestami podobného významu v blízkom okolí Bardejova, aj v rámci stredovekého Uhorska.

ZOZNAM ARCHÍVNYCH FONDŮV

Štátny archív v Prešove, pracovisko Archív Bardejov, fond Magistrát mesta Bardejov, Listiny, Listy, Mestské knihy 1319 – 1526.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- BODNÁROVÁ, Milica. Kultúra života mešťanov Pentapolitany v 16. storočí. In: *Slovenská archivistika*, 2004, roč. 39, č. 2, s. 102-123.
- CONTAMINE, Philippe. *Válka ve středověku*. Praha : Argo, 2004, 488 s.
- DOMENOVÁ, Marcela. Zdravotníctvo, hygiena a údržba poriadku v meste Prešov na prelome 15. a 16. storočia. In: *Annales historici Presovienses*, 2008, roč. 8, s. 51-71.
- DVOŘÁKOVÁ, Daniela. *Kôň a človek v stredoveku*. Budmerice : Vydavateľstvo Rak, 2007, 291 s.
- DVOŘÁKOVÁ, Daniela. Zvieratá v mestách. In: DVOŘÁKOVÁ, Daniela (Ed.). *Človek a svet zvierat v stredoveku*. Bratislava : VEDA, 2015, s. 461-465.
- ĎURIŠOVÁ, Marcela. Archeologické nálezy v uliciach Košíc – studne. In: *Mesto a dejiny*, 2013, roč. 2, č. 1, s. 40-52.
- FEJÉRPATAKY, László (Ed.). *Magyarországi városov régi szamadáskönyvei*. Budapest : Kiadja a Magyar tudományos akadémia, 1885, 682 s.
- FEDORČÁKOVÁ, Mária. Predstavitelia mestských elit v Bardejove a ich pôsobenie v samosprávnych orgánoch mesta v 15. storočí. In: DOMENOVÁ, Marcela – MAGDOŠKO, Drahoslav (Eds.). *Poznávanie dejín Slovenska : pramene, metódy a poznatky*. Prešov; Košice : Univerzum, 2015, s. 247-260.
- GÁCSOVÁ, Alžbeta. *Spoločenská štruktúra Bardejova v 15. storočí a v prvej polovici 16. storočia*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1972, 194 s.
- GYARMATI, Sándor. The Great Linen Register of Bardejov (Bártfa). In: *Annual of Medieval Studies at CEU*, 2014, roč. 20, s. 113-132.
- GYARMATI, Sándor. *The Linen Weavers of Bardejov. An Institutional Interpretation of an Urban Industrial Branch in the Middle of the Fifteenth Century. MA Thesis in Medieval Studies*. Budapest : Central European University, 2013, 141 s.
- HANUŠIN, Ján. Pojem a klasifikácia vodných mlynov na Slovensku (Príspevok ku štúdiu starých mlynov a mlynárstva I.). In: *Slovenský národopis*, 1970, roč. 18, č. 2, s. 177-222.
- HANUŠIN, Ján. Starý bardejovský vodovod. In: *Nové obzory*, 1986, roč. 28, s. 245-268.

271 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 302r.

272 ŠA PO, AB, f. MMB, Knihy, sign. 1700, fol. 6r. V roku 1509 bol správcom mestskej váhy senátor Leonard Stöckel.

273 HUDÁČEK, P. *Bardejov...*, s. 84.

- HUDÁČEK, Pavol. Bardejov. In: ŠTEFÁNIK, Martin – LUKAČKA, Ján (Eds.). *Lexikon stredovekých miest na Slovensku*. Bratislava : Historický ústav SAV, 2010, s. 79-98.
- HUDÁČEK, Pavol. *Silva ad pasturam porcorum* : Lesné pasenie sviň na kráľovských a cirkevných majetkoch v ranostredovekej Európe. In: DVOŘÁKOVÁ, Daniela (Ed.). *Človek a svet zvierat v stredoveku*. Bratislava : Veda, 2015, s. 253-295.
- JUCK, Lubomír (Ed.). *Výsady miest a mestečiek na Slovensku I. (1238 – 1350)*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1984, 199 s.
- KOKULA, Andrej et al. *Dejiny Bardejova*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1975, 521 s.
- MAJOROSSY, Judit – SZENDE, Katalin. Hospitals in Medieval and Early Modern Hungary. In: SCHEUTZ, Martin (Ed.). *Hospitals and Institutional Care in Medieval and Early Modern Europe*. Oldenbourg : Böhlau, 2008, s. 275-320.
- MALINIAK, Pavol. Mlynárstvo na strednom Pohroní v stredoveku a na začiatku novoveku. In: ŽILÁK, Ján – HRONČEK, Pavel (Eds.). *Z histórie technicko-hospodárskeho využitia vodných tokov na strednom Pohroní*. Banská Bystrica : Fakulta humanitných vied UMB, Centrum vedy a výskumu, 2011, s. 30-45.
- MÁČELOVÁ, Marta. Banskobystrický stredoveký a novoveký vodovod vo svetle archeologických nálezov a písomných prameňov. In: *Archaeologia historica*, 2015, roč. 40, č. 2, s. 878-879.
- MAREK, Miloš. *Stredoveká latinčina II. Lexikon Mediae Latinitatis Slovaciae*. Trnava : Filozofická fakulta Trnavskej univerzity, 2013, 536 s.
- MYSKOVŠKY, Viktor. *Bártfa középkori műemlékei*. Budapest : A Magyar tudományos akadémia könyvkiadó hivatala, 1879, 146 s.
- OSTROLÚČKA, Milena. Mestské hospodárenie Košíc v 17. storočí v zrkadle prameňov archívu mesta Košice. In: *Slovenská archivistika*, 1993, roč. 28, č. 1, s. 54-66.
- PAPÁČ, Richard. Košická kati a súdno-exekučná činnosť na území mesta Košice v 13. – 19. storočí. In: *Historica Carpatica*, 2009, roč. 40, s. 15-27.
- PETŐCZOVÁ, Janka. Bardejovskí mestskí hudobníci v 16. a 17. storočí. In: *Slovenská hudba*, 2003, roč. 29, č. 3 – 4, s. 353-380.
- PETROVIČOVÁ, Mária. Mestskí a verejní notári v Bardejove v 15. storočí. In: *Annales historici Presoviensis*, 2008, roč. 8, s. 287-298.
- RÁBIK, Vladimír. *Nemecké osídlenie na území východného Slovenska v stredoveku*. Bratislava : Karpatskonemecký spolok na Slovensku, 2006, 433 s.
- RYBARIČ, Richard. *Dejiny hudobnej kultúry na Slovensku I*. Bratislava : Opus, 1984, 231 s.
- SEGEŠ, Vladimír. *Od rytierstva po žoldnierstvo. Stredoveké vojenstvo v Uhorsku so zreteľom na Slovensko*. Bratislava : Ministerstvo obrany SR, 2004, 263 s.
- SEGEŠ, Vladimír. *Remeslá a cechy v starom Prešporku*. Bratislava : Marenčin PT, 2010, 304 s.
- SEGEŠ, Vladimír. Stredoveký disciplinárny a proviantný predpis z Bardejova. In: *Vojenská história*, 2002, roč. 6, č. 3-4, s. 136-140.
- SEGEŠ, Vladimír – ŠEĐOVÁ, Božena (Eds.). *Pramene k vojenským dejinám Slovenska I. /3*. Bratislava : Vojenský historický ústav, 2013, s. 314-318.
- SROKA, Stanisław A. (Ed.). *Dokumenty polskie z archiwów dawnego królestwa Węgier. Tom III. (dokumenty z lat 1481 – 1500)*. Kraków : Towarzystwo naukowe „Societas vistulana“, 2003, 259 s.
- SROKA, Stanisław A. *Śrendiowieczny Bardziów i jego kontakty z Małopolską*. Kraków : Towarzystwo naukowe „Societas vistulana“, 2010, 327 s.
- SZEGHYOVÁ, Blanka. Úradníci a zamestnanci v mestách Pentapolitany v 16. storočí. In: *Historické štúdie*, 2013, roč. 47, s. 73-88.
- SZENDE, Katalin – MAJOROSSY, Judit. Sources for the Hospitals in Medieval and Early Modern Hungary. In: SCHEUTZ, Martin (Ed.). *Sources for the History of Hospitals in Medieval and Early Modern Europe*. Oldenbourg : Böhlau, 2010, s. 323-368.
- ŠEDIVÝ, Juraj. Zvieratá v stredovekom meste na príklade Bratislavy. In: DVOŘÁKOVÁ, Daniela (Ed.). *Človek a svet zvierat v stredoveku*. Bratislava : Veda, 2015, s. 466-489.
- TISCHLEROVÁ, Mária. Regesta horrei v archíve mesta Bardejov. In: *Slovenská archivistika*, 1970, roč. 5, č. 2, s. 236-258.

ŽADANSKÝ, Juraj – ŽADANSKÁ, Anna. Bardejovské stredoveké listiny o vlastníctve viníc a obchode s vínom z Podhoria /Hegyalja/ a Zemplínskych vrchov v druhej polovici 15. storočia. In: *Historica Carpatica*, 2006, roč. 37, s. 113-118.

ŽIFČÁK, František. Kancelária Levoče v druhej polovici 16. storočia. In: *Slovenská archivistika*, 1976, roč. 11, č. 1, s. 127-150.